

близькостях і принадах певних територій, а також в першочергових завданнях щодо їх розвитку шляхом будівництва.

Висновки з проведеного дослідження. Маркетингова стратегія дозволить здійснювати збалансований розвиток промислового та цивільного будівництва в сільській місцевості для створення високоякісних умов життя на селі і ведення ефективної господарської діяльності, а також сприятиме підвищенню іміджу і рівню соціально-економічного розвитку сільських територій. Основна мета (призначення) маркетингової стратегії полягає в узгодженні цілей щодо зведення будівель і споруд сільськими мешканцями, господарюючими суб'єктами на селі з їх можливостями, техніко-технологічними можливостями галузі будівництва, а також інтересами інших сільських суб'єктів, регіону, галузей господарювання в цілому. Маркетингова стратегія розвитку будівництва в сільській місцевості є складовою загальнодержавної стратегії розвитку, а тому повинна бути узгоджена з нею щодо напрямків та тенденцій. Тому при розробці маркетингової стратегії розвитку будівництва необхідно враховувати визначені в роботі чинники. Основними складовими базової (загальної) стратегії розвитку будівництва в сільській місцевості є формування інформаційної бази даних, налагодження комунікацій між учасниками процесу розвитку будівництва в сільській місцевості та «представницькі заходи», до яких відносяться ін-

формаційна, соціальна реклама, інші, направлені на формування лояльного ставлення до сільської місцевості як місця проживання та працевлаштування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Панкрухин А.П. Маркетинг. / Панкрухин А.П. – М. : ИКФ Омега-Л, 2002. – 656 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. Е.М. Пеньковой / Котлер Ф. – Новосибирск : Наука, 1992. – 736 с.
3. Ионова А.Ф. Словарь терминов рыночной экономики / Ионова А.Ф., Комаров М.А., Максимов М.М.; Под ред. В.М. Питерского. – М.: Недра, 1994. – 336 с.
4. Лук'янець Т.І. Рекламний менеджмент: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни / Лук'янець Т.І. – К. : КНЕУ, 2002. – 200 с.
5. Ассэль Г. Маркетинг: принципы и стратегия / Ассэль Г. – М. : ИНФРА, 1999. – 804 с.
6. Радченко В.П. Маркетинг сельских территорий в системе территориального управления: принципы, инструментальный аппарат: автореф. дис. на соискание степени докт. экон. наук: специальность 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / В.П. Радченко – Ростов н/Д, 2011. – 60 с.
7. Сахацький М.П. Проблеми відродження сільського господарства / Сахацький М.П. – К. : ІАЕ, 2000. – 304 с.
8. Цыпкин Ю.А. Агрорекламинг в системе факторов эффективного хозяйствования: дис. на соискание степени докт. экон. наук: специальность 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Ю.А. Цыпкин – М., 1998. – 397 с.
9. Эткинсон Дж. Стратегический маркетинг: ситуации, примеры: Учеб. пособие. пер. с англ. под ред. проф. Ю.А. Цыпкина / Дж. Эткинсон, Й. Уилсон – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 471 с.

УДК 338.244

Байдала В.В.

кандидат економічних наук, доцент, докторант

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Бутенко В.М.

кандидат економічних наук, доцент

Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ БІОЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена актуальним питанням переходу до біоекономіки, яка забезпечує баланс між інтересами економіки, суспільства та задачами збереження природного середовища у довгостроковій перспективі. Кластерний підхід, науково-технологічні платформи та соціальне партнерство оптимальним чином сприяють розвитку біоекономіки. Проаналізований досвід передових країн підтверджує наявність низки позитивних ефектів діяльності кластерних утворень. Запропоновано модель інноваційного територіального агробіотехнологічного кластеру. Представлено класифікацію позитивних економічних, соціальних та екологічних ефектів функціонування агробіокластеру.

Ключові слова: біоекономіка, біотехнології, інноваційний кластер, виробничий кластер, агробіотехнологічний кластер, соціальне партнерство, синергія, стійкий розвиток.

Байдала В.В., Бутенко В.М. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ КЛАСТЕРИЗАЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ БИОЭКОНОМИКИ

Статья посвящена актуальным вопросам перехода к биоэкономике, которая обеспечивает баланс между интересами экономики, общества и задачами сохранения окружающей природной среды в долгосрочной перспективе. Кластерный подход, научно-технологические платформы и социальное партнерство оптимальным образом содействуют развитию биоэкономике. Проанализированный опыт передовых стран подтверждает наличие ряда позитивных эффектов деятельности кластерных образований. Предложена модель инновационного территориального агробиотехнологического кластера. Представлена классификация положительных экономических, социальных и экологических эффектов функционирования агробиокластера.

Ключевые слова: биоэкономике, биотехнологии, инновационный кластер, производственный кластер, агробиотехнологический кластер, социальное партнерство, синергия, устойчивое развитие.

Baidala V.V., Butenko V.M. FOREIGN EXPERIENCE OF CLUSTERIZATION AND POSSIBILITY OF ITS APPLICABILITY IN UKRAINE FOR DEVELOPMENT OF THE BIOECONOMY

The article deal with current issues of the transition to the bioeconomy, which provides a balance between the interests of economy, society and the conservation of the environment in the long term. Cluster approach, scientific and technological platforms and social

partnership optimally contribute to the development of the bioeconomy. Analyzed the experience of advanced countries confirms the presence of a number of positive effects of the cluster formations activities. There is considered a model of the innovative territorial agribiotechnological cluster. The classification of the positive economic, social and environmental effects of the activities agribiocluster are demonstrated.

Keywords: bioeconomy, biotechnologies, innovative cluster, production cluster, agribiotechnological cluster, social partnership, synergy, sustainable development.

Постановка проблеми. Економічні, соціальні та екологічні проблеми досягли критичної маси у світі та в Україні зокрема. Це зумовлює необхідність формування біоекономіки, перехід до якої в різних країнах відбувається специфічним чином, що залежить від особливостей природного, фізичного та людського потенціалів. Головна задача для української економіки на довгострокову перспективу – перехід до моделі ресурсо- та енергоощадної економіки, що базується, головним чином, на поновлюваних джерелах, має за пріоритет цінність та якість людського життя, а також збереження навколишнього середовища.

Не викликає заперечень доцільність переходу до біоекономіки, але постає питання, які моделі виробництва і споживання та в цілому форми господарювання є оптимальними для її функціонування. Вочевидь, прийнятними будуть моделі, котрі забезпечують скорочення виробничих ланцюжків, загальну економію витрат, не створюють додаткового навантаження на навколишнє середовище, поліпшують добробут людей тощо. Однією із таких моделей, як показує світовий досвід, є модель агробіотехнологічного кластеру.

Інноваційні енергоефективні агробіотехнологічні кластери, які використовують біотехнології, є вигідними з економічної, соціальної та екологічної точок зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кластеризації економіки розглядалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, В.М. Геєць наголошував на особливій актуальності питання розвитку кластерів в Україні [1]. М.Ф. Кропивко аналізував концептуальні підходи до кластерної організації агропромислового виробництва [2]. П.Т. Саблук у своїх роботах розглядав процес кластеризації як такий, що підвищує конкурентоспроможність та соціальну спрямованість аграрної економіки [3]. В.М. Грицик розглядав особливості формування кластерів з метою з максимально можливого використання потенціалу регіонів [4]. Т.В. Олефіренко аналізувала необхідність вдосконалення управління розвитком аграрного сектору на основі кластерного підходу [5]. А.В. Ульяновченко виклав концептуальні положення підвищення конкурентоспроможності АПК України на кластерній основі [6]. Варто також відмітити працю Р.Х. Хасанова, в якій запропоновано методику формування кластеру з використанням технологічної моделі, бізнес-моделі та моделі взаємодії детермінантів конкурентної переваги [7]. О.І. Шаманська досліджувала теоретичні основи розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі, визначивши основні переваги та форми здійснення агропромислової інтеграції [8]. Водночас потребують подальшого дослідження питання створення та розвитку саме агробіотехнологічних інноваційних кластерів як способу організації взаємодії підприємств в умовах переходу до біоекономіки.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення та узагальнення проблем формування кластерів в зарубіжних країнах, а також можливостей імплементації позитивних результатів такого досвіду на вітчизня-

них теренах, враховуючи сучасний тренд, спрямований на формування та розвиток біоекономіки.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення вичерпності запасів нафти, газу та інших природних ресурсів, поряд із необхідністю збереження довкілля зумовлюють формування нових підходів та ідей способів виробництва благ. Одним із таких підходів сьогодні є біоекономіка, яка втілює найбільш важливі технологічні зміни та зменшує розкол між природою, суспільством та індивідом.

Біоекономіка заснована на використанні поновлюваних ресурсів і сучасної біотехнології, здатна вирішувати низку економічних, соціальних та екологічних проблем, таких як забезпечення населення якісними продуктами харчування і сучасними засобами діагностики та лікування, створення нових видів палива і біоматеріалів, переорієнтація цілих галузей промисловості на використання недоврої органічної сировини і вторинних ресурсів, розвиток наукомістких виробництв (біоінформатики, нанотехнології), поліпшення стану довкілля, мінімізація напрямів глобального потепління тощо [9]. Традиційна ринкова економіка часто не бере до уваги екологічні фактори і, на думку С. Бобильова, є антиекологічною та антисоціальною [10]. Натомість біоекономіка може допомогти подолати кризу сучасної техногенно-споживацької цивілізації.

Розвиток біоекономіки сьогодні економічно доцільний, на нашу думку, на основі такої форми господарювання як агробіотехнологічний кластер, оскільки саме кластерна організація допомагає подолати логістичні та інші проблеми, пов'язані із масовим виробництвом біопродукції.

Авторство у розробці та впровадженні кластерного підходу розвитку регіонів належить консалтинговій компанії Monitor Group, засновниками якої є професори Гарвардської Школи Бізнесу Майкл Портер і Марк Фуллер. Суть кластерного підходу полягає у погодженому розвитку групи юридично незалежних компаній з одного регіону, які працюють у суміжних галузях [11].

За М. Портером, кластер (чи промислова група) – це група взаємозв'язаних компаній, що є сусідами, і пов'язаних з ними організацій, діючих в певній сфері і таких, що характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюючих один одного [11].

Центральним моментом формування кластера є не просто територіально-географічне зближення, територіальне об'єднання виробництв декількох різних галузей, між якими можливі синергізм і взаємно функціональні стосунки (за типом постачальник-споживач, розробка суміжних рішень і ін.). Завдання полягає в тому, щоб довести ряд принципово нових лабораторних технологій, дія яких заснована на нових принципах і ефектах, до практики.

В ЄС процеси кластеризації економіки активізувались ще в 1968 р., коли був створений Європейський фонд регіонального розвитку, а конкретні національні програми підтримки кластерів стали основним пріоритетним напрямом промислового розвитку країн Європи. В 1975 році почалась діяльність Європейського фонду регіонального розвитку, а в 1988 році Євро-

парламентом була прийнята Хартія регіоналізму та створена Рада регіональних і місцевих співтовариств. Важливими кроками в цьому ж напрямі було виконання 7 Рамкових Програм урядами європейських країн, дякуючи яким було здійснено багато перетворень в розвитку кластерних структур, як на національному, міжрегіональному та загальноєвропейському рівнях, досягнуто значного прогресу в підвищенні конкурентоспроможності регіонів Європи [12].

На сьогодні в ЄС налічується більше 2 тис. кластерів, в яких працює 38% усієї європейської робочої сили. Кластеризацією повністю охоплені промисловість Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії. В промислових кластерах Італії зайнято 43% робочої сили країни і виробляється більше 30% обсягів експортної продукції. Слід відмітити успішне функціонування промислових кластерів в Німеччині, в першу чергу, в хімії, машинобудуванні і біотехнологіях. Дякуючи саме кластерам в останні роки Німеччина стала міжнародно-визнаним науковим та економічним центром у сфері біотехнологій. У 2012 р. оборот біотехнологічної галузі промисловості Німеччини був

близько 3 млрд. євро, а у сфері наукових біотехнологічних досліджень працювало 31 тис. науковців. Витрати на наукові дослідження і розробки в цій галузі склали біля 1,0 млрд. євро. Усі ці роботи виконувались в рамках затверджених урядом цільових програм Bio Regio (створення «біорегіонів»), Bio Profile (медичні біотехнології), Bio Chance PLUS (інновації в біотехнологіях), «КМУ – innovative: Biotechnologie – Bio Chance» (для малого і середнього бізнесу), «GO – BIO» (по створенню нової продукції для світових ринків). В рамках цих програм інноваційні німецькі фірми у 2013 р. брали участь у більш, ніж 40 міжнародних виставках, в т.ч. по біотехнологіях. Слід відмітити, що у Німеччині, як і у багатьох інших країнах, кластерна політика почала формуватися на регіональному рівні раніше за національний рівень (як це і відбувається тепер в Україні). Такі німецькі землі, як Баден-Вюртемберг, Баварія, Північний Рейн – Вестфалія, започаткували програми по формуванню кластерів ще у 80-ті роки. У свою чергу, федеральний уряд ініціював перші програми зі створення мереж лише у середині 90-их років [13].

Таблиця 1

Структура кластерних систем по регіонах України

Економічний регіон	Пріоритетні напрями розвитку кластерів	Реально діючі кластерні структури
Подільський: - Вінницька обл. - Тернопільська - Хмельницька обл.	Машинобудування, підтримка існуючих кластерів (швейного, будівельного, харчового, туризму)	- Хмельницький будівельний кластер, Хмельницький швейний кластер, - Кам'янець-Подільський туристичний кластер, - кластер сільського туризму «Оберіг» (с. Гриців, Хмельницька обл.), - інноваційно-інвестиційний кластер (м. Тернопіль), - Вінницький переробно-харчовий кластер
Карпатський: - Закарпатська обл. - Львівська обл. - Івано-Франківська - Чернівецька обл.	Хімічний, харчовий, оздоровлення і туризму, деревообробки, народних промислів, швейний, будівельний, автобудування	- кластер виробництва сувенірів «Сузір'я», - транспортно-логістичний кластер Закарпаття, - туристський кластер «Сім чудес України», - Львівський кластер ІТ та бізнес-послуг, - кластер біотехнологій
Причорноморський: - Миколаївська обл. - Одеська обл. - Херсонська обл.	Високих технологій, суднобудівний, мікроелектроніки, агропромислової, рибний, логістики, оздоровлення і туризму	- транспортно-логістичний кластер «Південні ворота України» (м. Херсон), - кластер «Транзитний потенціал України» (м. Одеса), - 3 кластера в Придунав'ї - 5 кластерів в Миколаївській обл.
Поліський: - Волинська обл. - Житомирська обл. - Рівненська обл. - Чернігівська обл.	Агропромисловий, продовольчий, екологічний туризм, деревообробки та обробки граніту	- Кластер деревообробки (Рокитнівський р-н Рівненської обл.), - лісові кластери, - туристсько-рекреаційні кластери
Донецький: - Донецька обл. - Луганська обл.	Машинобудівний, хімічний, гірничошахтний, металургійний, харчовий, переробної промисловості	Національний інноваційний кластер «Нові технології природокористування»: - транскордонний нанокластер
Придніпровський: - Дніпропетровська - Запорізька обл. - Кіровоградська обл.	High-Tech (аеро-, електроніка, біотехнології), машинобудівний, металургійний, хімічний, харчової та переробної промисловості	Національний інноваційний кластер «Нові машини» та будівельний кластер (м. Дніпропетровськ), інноваційний технологічний кластер «АгроБУМ» та медовий кластер «Бджола не знає кордонів» (м. Мелітополь), харчовий кластер «Купуй Запорізьке. Обирай своє» (м. Запоріжжя)
Східний: - Полтавська обл. - Сумська обл. - Харківська обл.	Високі технології, хімічний, машинобудівний, металургійний, металообробки, електроенергетики, харчової, паливної промисловості агропромисловий, туризму та оздоровчого туризму	Регіональний кластер екологічно чистої агропродукції (Полтавська обл.), Сумський кластер екологічно чистої АПК продукції, Сумський будівельний кластер, - Харківський технопарк «Технополіс» – кластер альтернативної енергетики та науково-освітній кластер. Також – авіаційний, космічної сфери, енергомашинобудівний, фармацевтичний, нанобіотехнологій, охорони здоров'я, бронетехніки, с/г машинобудування
Центральний: - Київська обл. - Черкаська обл.	High-Tech (нові матеріали), будівельний, машинобудування, продовольчий, туризму	Національний інноваційний кластер «Енергетика сталого розвитку» (м. Київ, Політехніка), Національний інноваційний кластер «Технології інноваційного суспільства» (м. Київ, Політехніка), Національний інноваційний кластер «Інноваційна культура суспільства» (м. Київ, КНУ ім. Т. Шевченка), Національний інноваційний кластер «Нові продукти харчування» (Київська обл.)

Джерело: [14]

Приклад світу в цьому подали США, де з 2010 р. в межах бюджету щорічно виділяється до 100 млрд. дол. на підтримку розвитку регіональних інноваційних кластерів і бізнес-інкубаторів, оскільки їх вважають критичною компонентою існуючої та майбутньої національної економічної конкурентоздатності. У 2013 р. в США, в рамках кластерів працювало більше половини усіх підприємств. Біля 400 кластерів США в минулому році забезпечили більше 60% ВВП країни. Також кластери забезпечують більше 32% зайнятості (не включаючи бюджетний сектор); в кластерах на 44% вищий рівень продуктивності праці, ніж в цілому по країні, та рівень заробітної плати вищий на 29 відсотків [13].

До числа найбільш кластеризованих відноситься японська економіка. Через спад в розвитку економіки регіонів Японії у 1970–80-х роках промислові кластери опинилися в центрі уваги уряду, котрий підтримав тренд, за якого кожний регіон намагався використовувати шляхи стимулювання зростання за рахунок власних ресурсів, формування венчурного бізнесу та нових галузей. Держава сприяла кластеризації через створення особливих економічних зон та полегшення оподаткування ефективних кластерів. І навіть в останні роки уряд Японії активізує створення регіональних кластерів у зв'язку з демографічним станом та намаганням повернути в країну японський капітал, розміщений в інших азійських країнах. Яскравий приклад подає автопромисловий кластер «Тойота», котрий є мережею із 122 прямих постачальників включає в себе 40 тис. субпідрядних малих та середніх підприємств, при цьому кластер виключає потенційну конкуренцію, а цінові стратегії при закупівлі компонентів сприяють оптимізації виробництва [13].

Показовим також є досвід КНР. Сьогодні там сформовано 1300 індустріальних та інноваційних кластерів, не враховуючи кількох тисяч постачально-логістичних кластерів. У системі інноваційних кластерів зараз зайнято більше 560 тис. наукових та інженерних працівників (в тому числі – більше 52 тис. магістрів, більше 9 тис. PhD), а також третина всіх випускників коледжів (1,33 млн із 4 млн). У цій же системі працює біля 250 бізнес-інкубаторів інноваційних та високих технологій, створено потужні дослідницькі центри (R&D) з обсягом інвестицій у 8 разів більших за середньонаціональні. Інноваційні кластери дозволяють Китаю побудувати національну інноваційно-інвестиційну мережу та тим самим закласти сучасну основу інноваційно-інвестиційного інтерактивного постіндустріального суспільства та відповідної економіки [13].

Що стосується менш потужних країн – в Індії діє більше 2 тис. кластерів, з них 388 – промислових, 1657 – таких, що об'єднують ремісничі підприємства. При цьому кластери забезпечують більше 60% експортної продукції країни, деякі крупні кластери виробляють до 90% окремих видів продукції, що виробляється в країні (одяг, ювелірні та шкіряні вироби) [13].

На жаль, Україна серйозно відстає у питаннях впровадження кластерів навіть від своїх найближчих сусідів.

У вітчизняній економіці ще не створено цілісної системи територіальних інноваційних кластерів. Відсутність венчурного кредитування, державної підтримки, досвіду роботи в нових умовах відлякують підприємців від вкладання коштів у створення локальних, регіональних чи міжрегіональних кластерів.

Але не дивлячись на це, процес формування кластерів все ж триває. У табл.1 наведена інформація щодо існуючих українських кластерів.

Згідно з дослідженнями Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» Національної академії аграрних наук України, ефективність від впровадження кластерних утворень характеризується такими показниками (табл. 2).

Таблиця 2
Очікуваний економічний ефект від формування організаційно-управлінських структур забезпечення розвитку великотоварного агропромислового виробництва

Показник	2012-2015 рр.	2016-2020 рр.
Кількість кластерних об'єднань:	x	x
- агропродуктивних	270	330
- територіально-виробничих	150	340
- науково-виробничих	30	60
Кількість підприємств у 1 об'єднанні, од.	40	30
Середній прибуток 1 підприємства за рік, грн.	312 500	400 000
Приріст прибутковості 1 підприємства за рік (10%), грн.	31 250	40 000
Приріст прибутковості всіх підприємств кластера за рік, млн. грн.	1,25	1,2
Приріст прибутковості всіх підприємств кластера за визначений період, млн. грн.	5,0	6,0

Джерело: [15]

Враховуючи наведені показники, можна зробити висновок про певну перспективність для економіки України кластерних об'єднань.

За даними досліджень М.А. Хвесика та А.С. Лисецького, в економіці розвинутих країн світу, в тому числі і в аграрному секторі, найбільш доцільним є формування двох типів кластерів – інноваційного та виробничого [16].

Інноваційний кластер є найбільш прогресивною формою досягнення конкурентних переваг шляхом об'єднання наукових, науково-дослідних установ, закладів освіти, консалтингових компаній, інжинірингових фірм, бізнесових структур за підтримки інноваційного провайдингу, інших організацій та загальною централізованою координацією їх дій з допомогою внутрішньо-фірмової ієрархії та ринкового механізму ведення господарства [16].

Виробничий кластер об'єднує сільськогосподарських виробників, переробку та зберігання продукції, систему логістичних та маркетингових компаній, підприємства обслуговуючих галузей. Головними його перевагами є більш тісні та «дешеві» міжгосподарські зв'язки, наявні умови для застосування дії ефекту масштабу виробництва за рахунок загального використання виробничих сил, а також досягнення значних конкурентних переваг за рахунок створення замкненого циклу виробництва, зберігання та переробки продукції [16].

У 70–80-ті роки минулого століття академік Ю.А. Овчинников ввів поняття біокластера – нової форми об'єднання академічних і галузевих інститутів, вніс і виробництво, впровадив в життя це вдале рішення. В результаті в найкоротші терміни вда-

лося закласти матеріально-технічну базу біоіндустрії і налагодити масовий випуск генно-інженерних препаратів для медицини і ветеринарії в СРСР [17].

Спираючись на увесь цей досвід, можна зробити висновок, що біокластерний підхід є доцільним для формування української біоекономіки. Біокластери можуть стати центрами розвитку регіонів.

Ми пропонуємо таку модель агробіокластера (рис. 1).

Кластеруютьчим елементом, на нашу думку, є одне або кілька біотехнологічних підприємств, котрі є конкурентоспроможними на ринку і виробляють якісну продукцію для потреб більшості підприємств кластера та інших суб'єктів ринку (наприклад, заводи по виробництву біопалива, продуктів харчування, кормів, ліків, чистих хімікатів, полімерів тощо).

Як справедливо зазначає Г.Є. Мазнев, інноваційний кластер здатний розвиватися тільки при постійному створенні й впровадженні новацій та високій інновативній здібності учасників кластера. Такі умови в інноваційному кластері забезпечуються наявністю в його структурі розвиненої дослідницької сфери, яка може бути представлена університетами і науково-дослідними установами. Це дасть змогу генерувати нові ідеї з високою частотою та періодичністю [18]. На рис. 1 ця дослідницька сфера показана як елемент «науково-дослідна установа». Наявність в складі агробіокластеру науково-дослідних установ та навчальних закладів поліпшує наукове забезпечення виробництва на основі створення стійкого зв'язку між сучасними розробками й виробництвом.

Сільськогосподарські підприємства, підприємства лісового господарства, рибного господарства та інші постачальники товарів та послуг складають виробничу та соціальну інфраструктуру агробіотехнологічного кластеру. Цей компонент забезпечує агробіотехнологічний кластер біосировиною, іншими ресурсами та послугами соціальної інфраструктури. За рахунок близького територіально-географічного розташування дані підприємства одержують низку переваг, оскільки зменшуються витрати на зберігання та транспортування швидкопсувної сировини, яка звичайно збирається в стислі терміни і часто має низький вміст енергії в одиниці об'єму.

Постачальником трудових ресурсів, споживачем кінцевої продукції та в кінцевому результаті реципієнтом соціо-еколого-економічних благ, що їх виробляє агробіокластер, є в нашій моделі домогосподарства (рис. 1).

У цілому всі вищеперераховані елементи агробіокластера складають відносно незалежну систему, котра за необхідності має можливість вступати в економічні відносини із зовнішніми постачальниками ресурсів і капіталу та споживачами благ.

У нашій моделі влада виступає регулятором, який забезпечує координацію та гармонізацію відносин між різними структурними елементами кластеру, здійснює інформаційну підтримку всіх

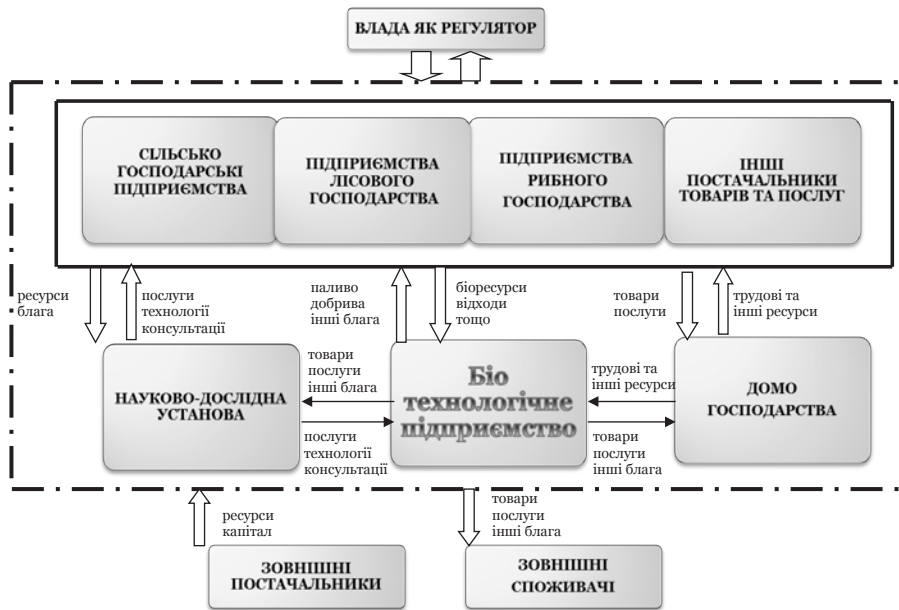

Рис. 1. Модель інноваційного агробіотехнологічного кластеру

Джерело: власна розробка

учасників для формування більш ефективної стратегії розвитку.

Деякі дослідники, наприклад, Р.В. Некрасов, стверджують, що взаємодія в кластері характеризується наявністю високого рівня конкуренції [19]. Напротив, ми вважаємо, що наявність конкурентних відносин всередині кластеру може привести до нівелювання синергетичного ефекту, який є однією з яскравих особливостей функціонування кластерних систем. На нашу думку, різні інтереси учасників кластерних утворень, які теоретично можуть стати підґрунтям для загострення конкуренції, можуть бути узгоджені на основі принципів соціального партнерства, коли кожен із них свідомо здійснює адекватний внесок заради успішного розвитку системи в цілому.

Соціальне партнерство як взаємодія всіх, хто бере участь у реалізації суспільних, життєво важливих проєктів, припускає спільні чи узгоджені цілі, які обов'язково враховують приватні інтереси кожної зі сторін. Однак дотримання балансу інтересів сторін для якомога повного і якісного задоволення суспільних інтересів є головною метою соціального партнерства.

Соціальне партнерство між учасниками агробіотехнологічного кластеру та владою дає такі переваги, як, наприклад чіткі, прозорі правила гри, гарантований ринок збуту та гарантована ресурсна база, гарантована підтримка кластерного утворення з боку держави шляхом надання пільг у землевідведенні, користуванні надрами тощо, шляхом часткового фінансування НДДКР; створення більш сприятливих умов для впровадження здобутків науково-технічного прогресу, пом'якшення соціально-економічних проблем, розвиток соціальної сфери, поліпшення здоров'я та покращення добробуту населення, підвищення ймовірності якісного задоволення потреб, раціональне використання ресурсів, зменшення тиску на довкілля, розвиток місцевих ринків капіталу, товарів та послуг тощо.

Позитивні ефекти функціонування агробіотехнологічних кластерів, перш за все, забезпечуються за рахунок синергії і можуть бути класифіковані та роз-

поділені, на нашу думку, на три групи: економічні, соціальні та екологічні ефекти (табл. 3).

Таблиця 3

Позитивні ефекти функціонування інноваційних територіальних агробіотехнологічних кластерів

Ефект	Складові ефекту
Економічний	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення ефективності і обсягів сільськогосподарського виробництва за рахунок продуктів біовиробництва (паливо, добрива) • скорочення процесу комерціалізації технологій, що веде до підвищення ефективності роботи всіх учасників кластера • зниження собівартості продуктів біовиробництва завдяки скороченню ланцюжків товарообмінних операцій • підвищення в цілому конкурентоспроможності сільгоспвиробників та інших підприємств як наслідок вище переліченого • збільшення інноваційної активності та інвестиційної привабливості біоeкономіки • збільшення попиту на спеціалізовану наукоємну продукцію • вдосконалення діючих виробничих потужностей на основі запровадження нових біо-, nano-, інфотехнологій • зменшення залежності від імпорту технологій завдяки розробці власних • підвищення платоспроможності населення, що стимулює виробництво більш якісної продукції
Соціальний	<ul style="list-style-type: none"> • формування кваліфікованих робочих місць з відповідним рівнем забезпечення • закріплення в сільській місцевості молодих висококваліфікованих спеціалістів • формування ефективної системи мотивації в усіх складових агробіокластеру • сприяння розширеному відтворенню людського капіталу • підвищення інтелектуально-культурного розвитку населення • зростання рівня ділової активності на території • поліпшення умов життєдіяльності людини • зростання добробуту та якості життя населення • динамічне формування середнього класу • розвиток сільських територій • ріст доходів і відрахувань до бюджетів всіх рівнів
Екологічний	<ul style="list-style-type: none"> • зменшення навантаження на довкілля завдяки: • збільшення частки біологічних очисних споруд у їх загальній кількості • зростання частки відходів, що перероблюються з використанням біотехнологій • зменшення частки безповоротного споживання в об'ємі використаної води • зменшення надходження забруднюючих речовин в атмосферу, ґрунти та водойми • зменшення використання пестицидів та інших отрутохімікатів; зменшення частки деградованих земель • озеленення населених пунктів • зменшення викидів CO₂ в атмосферу • площа ґрунтів, підданих біоремедіації (біостимуляції, біодоповненню, фітостимуляції)

Джерело: власні дослідження

Не претендуючи на всеосяжність, можна ж все ж стверджувати, що зазначені в табл. 3 ефекти від функціонування територіальних інноваційних агробіотехнологічних кластерів свідчать про перспектив-

ність біоекономічного тренду в соціо-еколого-економічному розвитку України.

Висновки. Економічне зростання є виправданим лише тоді, коли між інтересами економіки, суспільства та задачами збереження природного середовища забезпечується довгостроковий стійкий баланс. Забезпечити такий баланс може перехід до біоекономіки.

Ми приєднуємося до думки, що біоекономіка повинна розвиватися, спираючись на кластерний підхід, технологічні платформи та соціальне партнерство.

Шляхом вивчення та узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду кластеризації економіки ми прийшли до висновку що з огляду на всю сукупність позитивних економічних, соціальних та екологічних ефектів створення та розвиток інноваційних агробіотехнологічних кластерів має сприятливий вплив на становлення біоекономіки в Україні.

Враховуючи той факт, що кластери не рекомендовано створювати «з нуля», перспективу подальших досліджень вбачаємо у визначенні існуючих територіальних угруповань, що мають ознаки кластерів, та розробці механізму їх комплексної підтримки в напрямку формування біоекономіки в країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гець В.М. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена / В. Гець // Економіст. – 2008. – № 10. – С. 10–11.
2. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 3–13.
3. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3–13.
4. Грицик В.М. Формування кластерів як важливий чинник розвитку економіки регіонів / В.М. Грицик // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2010. – № 73. – С. 18–24.
5. Олєфиренко Т.В. Развитие сельскохозяйственного производства региона на основании кластерного подхода: проблемы и перспективы / Т.В. Олєфиренко // Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.iupr.ru/domains_data/files/zurnal_10/Olefirenko.pdf.
6. Ульяновко А.В. Повышение конкурентоспособности аграрного сектора экономики Украины на кластерных основах / А.В. Ульяновко // Вестник аграрной науки. – 2010. – № 10. – С. 56–59.
7. Хасанов Р.Х. Партнёрство государства и бизнеса в рамках кластерных взаимосвязей. [Текст]: монография / Р.Х. Хасанов. – Омск : Изд-во Омского филиала негосударственного образовательного учреждения высшего профессионального образования «Московская финансово-промышленная академия», 2010. – 240 с.
8. Шаманська О.І. Теоретичні основи формування та розвитку агропромислової інтеграції / О. І. Шаманська // Ефективна економіка. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1632>.
9. Агробіокластер. Загальні питання і основна ідея проекту. / Електронний ресурс. Режим доступу : http://enna.com.ua/ukr_agrobiocluster.html.
10. Сабадаш В.В. Урегулирование экологических конфликтов: экономико-организационные предпосылки «зеленой» экономики / В.В. Сабадаш, С.Н. Бобылёв, Л.Г. Мельник // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 1. – С. 64–80.
11. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations / M.E. Porter. – New York: The Free Press, 1990. – 857 p.
12. Хмара М.П. Развитие высокотехнологических кластеров, як законмірність світового господарства / Електронний ресурс : http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/KNP/147/knp147_111-113.pdf.
13. Кластери в развитых странах. / Електронний ресурс. Режим доступу : <http://ucluster.org/>.
14. Соколенко С. Українські кластери // Електронний ресурс. Режим доступу : <http://ucluster.org/>.

15. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
16. Сельскохозяйственный комплекс Украины: социально-экономические приоритеты развития: монография / Под ред. М.А. Хвесика, А.С. Лисецкого. – К. : РВПС Украины НАН Украины, 2009. – 216 с.
17. Институт биорганической химии им. академиком М.М. Шемякина и Ю.А. Овчинникова Российской академии наук./ Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.ibch.ru/about/history/personalia/738>.
18. Мазнев Г.С. Інноваційні технологічні кластери: особливості та застереження / Г.С. Мазнев // Економіка АПК. – 2013. – № 8. – С. 63–67.
19. Некрасов Р.В. Опыт развития кластеров в Самарской области/ Р.В.Некрасов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2009. – № 6. – С. 28–33.

УДК 338.24:334.7

Білега О.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та управління проектами
Одеської державної академії будівництва та архітектури*

МЕТОДОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ І УПРАВЛІННЯ СТВОРЕННЯМ ПОТЕНЦІЙНИХ МЕРЕЖЕВИХ СТРУКТУР

У статті розглядаються особливості кластерного підходу до розвитку національної економіки, викладені теоретичні аспекти створення мережових структур кластерного типу. Наводиться методологія ідентифікації мережових структур, описується їх склад і структура. Визначаються передумови і роль держави для створення мережових структур кластерного типу в національному господарстві.

Ключові слова: управління, кластери, мережові структури кластерного типу, структурна державна політика, потенціал кластеризації.

Білега Е.В. МЕТОДОЛОГИЯ ИДЕНТИФИКАЦИИ И УПРАВЛЕНИЕ СОЗДАНИЕМ ПОТЕНЦИАЛЬНЫХ СЕТЕВЫХ СТРУКТУР

В статье рассматриваются особенности кластерного подхода к развитию национальной экономики, изложены теоретические аспекты создания сетевых структур кластерного типа. Приводится методология идентификации сетевых структур, описывается их состав и структура. Определяются предпосылки и роль государства для создания сетевых структур кластерного типа в национальном хозяйстве.

Ключевые слова: управление, кластеры, сетевые структуры кластерного типа, структурная государственная политика, потенциал кластеризации.

Bileha O.V. METHODOLOGY FOR IDENTIFICATION AND MANAGEMENT OF GENERATE POTENTIAL NETWORK STRUCTURES

The article discusses the features of the cluster approach to development of the national economy, with theoretical aspects of the network structures of cluster type. We give methodology for identifying network structures described their composition and structure. Identify prerequisites and the role of government to create network structures cluster type in the national economy.

Keywords: management, clusters, network structures of cluster type, the structural state policy, the potential clustering.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності управління розвитком промисловості в національній соціально-економічній системі ставить перед економічною наукою завдання пошуку найбільш оптимальних форм просторової організації економіки, а також розробки механізмів управління їх розвитком. Найважливішим інструментом підвищення конкурентоспроможності країн і регіонів у сучасному світі стала кластерна форма просторової організації економіки. Зарубіжний досвід функціонування кластерів показує, що кластерна модель економічного розвитку є найбільш ефективною з точки зору посилення конкурентоспроможності, підвищення кооперації та інноваційної активності господарських суб'єктів національного господарства. Саме тому в даний час кластерний підхід є частиною економічної політики багатьох держав, що призводить до широкого поширення мережових структур кластерного типу у світовій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з проблеми кластеризації економіки і кластерної політики викладені в працях наступних авторів: М. Портера, М. Енрайта, Т. Андерссона, К. Кетелса, Г. Ліндквіста, О. Солвелла, Е. Фезера, С. Розенфельда та інших. У вітчизняній економічній науці проблеми створення, ефективного функціонування мережових структур, а також питання,

що пов'язані з управлінням їх розвитком на основі кластерної політики, розглядаються значно менше. Найбільш повно дані аспекти розглядаються такими вченими: А. Асаулом, В. Войнарком, В. Гейцем, В. Захарченком, А. Єрмішиною, Р. Кузьменком, С. Соколенком, В. Третьяком, Г. Хасаєвим тощо.

Постановка завдання. Функціонування і розвиток національної економіки в сучасних умовах визначається закономірностями світової глобалізації, що створюють вплив на формування нових світових господарських зв'язків, визначення окремого статусу та місця кожної держави, регіону та підприємства в структурі міжнародного розподілу праці. Саме тому процеси глобалізації, посилення міжнародної конкуренції, характерні для сучасної економіки, з'явилися об'єктивною передумовою зміни парадигми управління конкурентоспроможністю, яка полягає у відмові від традиційної політики і перехід до нової, інноваційної, заснованої на мережових структурах кластерного типу. Але окремі питання щодо методології ідентифікації мережових структур та залучення держави для створення мережових структур кластерного типу в національному господарстві є й досі відкритими та потребують уточнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний закордонний досвід свідчить про те, що мереже-